

Konrad Buczma

Prawo do ochrony danych osobowych w pracach Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego w latach 1993-1997

Rocznik Samorządowy 6, 44-60

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Konrad Buczma – Wydział Agrobiotechnologii Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie
Sławomir Chomonicik – Wydział Bezpieczeństwa Narodowego Akademii Sztuki Wojennej

**Prawo do ochrony danych osobowych w pracach Komisji Konstytucyjnej
Zgromadzenia Narodowego w latach 1993–1997**

**Right of Personal Data Protection in Works of the Constitutional Commission
of National Assembly in 1993–1997 Years**

Abstrakt

Przedkładany artykuł dotyczy kształtowania się uregulowania prawa do ochrony danych osobowych w obecnej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku. Autorzy przedstawiają projekty przyszłej polskiej ustawy zasadniczej będące przedmiotem prac w Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego pod kątem analizy uwarunkowań, które doprowadziły do obecnego kształtu art. 51 Konstytucji RP będącego wynikiem dyskusji prac we wspomnianej Komisji a normującym na płaszczyźnie konstytucyjnej prawo do ochrony danych osobowych. Autorzy udowadniają, iż zagadnienie te w kontekście prac nad całością polskiej konstytucji było problematyką marginalną nie wywołującą większych sporów i kontrowersji w Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego.

Słowa kluczowe: Komisja Konstytucyjna Zgromadzenia Narodowego, Konstytucja RP, prawo do ochrony danych osobowych, prawo do prywatności

Abstract

This article concerns forming of settling the right to personal data protection in present Constitution of the Republic of Poland dating back to 02.04.1997. The authors present projects of future constitution that are the subject of work of National Assembly Constitutional Committee. The authors depict the analysis of conditioning that led to the present form of art 51 of the Constitution of the Republic of Poland which is the outcome of discussions in the already mentioned committee as well as

a normalizing standard on the constitutional level that gives the right to personal data protection. The writers prove that this issue in the context of work on the whole Polish constitution was a marginal aspect and it did not arise greater disputes and controversies in National Assembly Constitutional Committee.

Keywords: Constitution of the Republic of Poland, National Assembly Constitutional Committee, right to personal data protection, right to privacy

1. Wprowadzenie

Problematyka związana z ochroną danych osobowych od czasu przemian ustrojowych w Polsce była przedmiotem wielu analiz i prób normatywnego ujednoczenia, których to interpretacja często powodowała odmienne stanowiska doktryny, praktyki prawniczej, co miało również wpływ na sam proces legislacyjny obejmujący tę materię¹.

Na podstawie artykułów 1, 2 i 2a ustawy konstytucyjnej z dnia 23 kwietnia 1992 roku o trybie przygotowania i uchwalenia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej², Konstytucja RP z 1997 roku została uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe a następnie przyjęta w drodze referendum konstytucyjnego. Prawo inicjatywy ustawodawczej w zakresie przedstawiania projektów przyszłej konstytucji przysługiwało:

- 1) Komisji Konstytucyjnej;
- 2) grupie 56 członków Zgromadzenia Narodowego;
- 3) Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej;
- 4) grupie obywateli w liczbie co najmniej 500 000 osób posiadających czynne prawo wyborcze do Sejmu (po nowelizacji ustawy w 1994 roku).

Na podstawie tych przepisów do Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego złożono siedem projektów. Pierwszym z nich był projekt Senatu I kadencji wniesiony 24 marca 1993 roku – podpisani pod projektem posłowie i senatorowie upoważnili do reprezentowania siebie senator Alicję Grześkowiak. Kolejny z projektów, opracowany przez Konfederację Polski Niepodległej, został złożony do Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego w dniu 30 kwietnia 1993 roku i podpisany

¹ Zob. szerzej: R. Chruściak, *Przygotowanie i uchwalenie konstytucji RP. Wybór przepisów prawnych*, Warszawa 1996; id., *Projekty Konstytucji 1993–1997*, cz. 1 i 2, Warszawa 1997; id., *Przygotowanie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – przebieg prac parlamentarnych*, Warszawa 1997; A. Drozd, *Pojęcie danych osobowych – uwagi wstępne*, [w:] *Ochrona danych osobowych w Polsce z perspektywy dziesięciolecia*, red. P. Fajgielski, Lublin 2008.

² Dz.U. Nr 67, poz. 336 oraz Dz.U. z 1994 r., Nr 61, poz. 251.

przez 58 członków Zgromadzenia Narodowego, którzy do reprezentowania siebie upoważnili posła Leszka Moczulskiego. Tego samego dnia złożony został także projekt Polskiego Stronnictwa Ludowego poparty przez posłów i senatorów Klubu Parlamentarnego Polskiego Stronnictwa Ludowego a także kół poselskich Unii Pracy, Mniejszości Niemieckiej, Partii Rencistów i Emerytów „Nadzieja” oraz posłów niezrzeszonych, którzy do reprezentowania siebie upoważnili posłów: Aleksandra Łuczaka i Jarosława Szymańskiego. Następnie 6 maja 1994 roku zgłoszony został projekt prezydencki Lecha Wałęsy, który upoważnił do reprezentowania siebie zastępcę szefa Kancelarii Prezydenta Lecha Falandysza. Jako piąty, w dniu 9 maja 1994 roku, przedłożony został projekt konstytucji Unii Demokratycznej, poparty podpisami 60 członków Zgromadzenia Narodowego, którzy do reprezentowania siebie upoważnili posła Jerzego Ciemieniewskiego. Również 9 maja 1994 roku swój projekt konstytucji zgłosił Sojusz Lewicy Demokratycznej. Został on wniesiony przez grupę 68 członków Zgromadzenia Narodowego, którzy upoważnili do reprezentowania siebie posła Jerzego Jaskiernię. Jako ostatni do Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego wpłynął projekt obywatelski. Został on zgłoszony w dniu 8 września 1994 roku i poparty liczbą 959 270 podpisów obywateli posiadających czynne prawo wyborcze do Sejmu. Zgłoszenia projektu dokonał ówczesny przewodniczący NSZZ „Solidarność” Marian Krzaklewski, będący jednocześnie pełnomocnikiem podpisanych.

2. Prawo do ochrony danych osobowych w projektach Konstytucji RP - projekty stanowiące przedmiot prac Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego w latach 1993–1997

Projekty przyszłej Konstytucji, które stały się przedmiotem obrad w Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego można podzielić na dwie grupy tj. na projekty odnoszące się do ochrony danych osobowych i te, które tego typu regulacji nie przewidywały. Do pierwszej grupy należą projekty: Polskiego Stronnictwa Ludowego, prezydencki Lecha Wałęsy, Sojuszu Lewicy Demokratycznej oraz projekt obywatelski.

Pierwszy z nich, projekt PSL, został złożony do Komisji Konstytucyjnej 30 kwietnia 1993 roku³. Prawo do ochrony danych osobowych uregulowane zostało w artykule 30 analizowanego projektu. Ustępy 1, 2 i 3 wspomnianego artykułu odnosiły się do poszanowania rozwoju osobowości, ochrony życia prywatnego i rodzinnego, gwarantując tajemnicę korespondencji, przesyłanych informacji, regulując możliwość

³ Druk Zgromadzenia Narodowego (dalej jako: ZN) nr 4.

ustawowego ograniczania tych praw ze względu na bezpieczeństwo państwa, zdrowie, ochronę demokratycznego ładu społecznego⁴. Z punktu widzenia ochrony danych osobowych najważniejsze znaczenie miał ustęp 3 artykułu 30, który gwarantował obywatelowi prawo dostępu do zebranych o nim informacji i ich sprostowania w brzmieniu: „Obywatel ma prawo dostępu do informacji zebranych o jego osobie przez urzędy i instytucje i do żądania sprostowania danych nieprawdziwych lub nieścisłych. Prawo to może ulec ograniczeniu w drodze ustawy ze względu na toczące się postępowanie karne”.

Projekt prezydencki, wniesiony przez Prezydenta RP Lecha Wałęsę, został złożony do Komisji Konstytucyjnej 6 maja 1994 roku⁵. Odniesienia do zagwarantowania prawnej ochrony prywatności oraz ochrony danych osobowych umieszczone zostały w załączonej do projektu Karcie Praw i Wolności. Obok ogólnej deklaracji poszanowania i ochrony życia prywatnego, rodzinnego, dobrego imienia oraz tajemnicy korespondencji i komunikowania się (art. 13), znalazło się w nim odniesienie do ochrony danych osobowych. Artykuł 10 Karty Praw i Wolności zatytułowany „Prawo do informacji” zakazywał gromadzenia informacji o obywatelach innych niż jest to niezbędne i konieczne w demokratycznym społeczeństwie. Przyznawał prawo dostępu do dotyczących obywateli dokumentów urzędowych i kartotek wraz z możliwością ich sprostowywania i żądania usunięcia informacji zbędnych lub zebranych niezgodnie z prawem. Projekt Karty Praw i Wolności zakładał połączenie w jednym artykule 10: prawa dostępu do informacji publicznej z prawem do ochrony danych osobowych. Prawo ochrony danych osobowych miało przysługiwać tylko obywatelom polskim. Istotnym *novum* w stosunku do innych przedłożonych projektów ustawy zasadniczej było przyznanie prawa żądania usunięcia danych nieprawdziwych lub zebranych niezgodnie z przepisami.

Do grupy projektów podejmujących zagadnienie ochrony danych należy zaliczyć projekt konstytucji opracowany przez Sojusz Lewicy Demokratycznej, wniesiony do Komisji Konstytucyjnej 9 maja 1994 roku⁶. Zapewniano w nim nienaruszalność mieszkania, tajemnicę korespondencji, oraz co ważne, wszelkich danych przesyłanych różnymi środkami informacji. Określono również możliwość ograniczenia w formie

⁴ Art. 30: „1. Każdy ma prawo do swobodnego rozwoju swej osobowości oraz do ochrony życia osobistego i rodzinnego. 2. Mieszkanie, tajemnica korespondencji oraz informacji przesyłanych innymi środkami są nienaruszalne. Ograniczenia tych wolności, ze względu na bezpieczeństwo państwa, ściganie sprawców przestępstw, ochronę demokratycznego ładu społecznego i zdrowie publiczne określa ustawa”.

⁵ Druk ZN nr 1.

⁶ Druk ZN nr 2.

ustawowej praw obywatelskich ze względu na bezpieczeństwo państwa, porządek publiczny, moralność, zdrowie, ściganie sprawców przestępstw (art. 40). Bezpośrednio do ochrony danych osobowych odnosił się artykuł 39 projektu, który gwarantował każdemu prawo do rozwoju osobowości. Zakazywał zmuszania do składania oświadczeń związanych z przekonaniem wyznaniowymi. Gwarantował każdemu prawo do prywatności życia osobistego i rodzinnego jednocześnie zastrzegając, iż zakres gromadzenia danych o osobach przez organy państwowe powinna określić ustawa. Projekt przyznawał obywatelowi możliwość dostępu do informacji zebranych o nim przez urzędy i instytucje oraz dawał prawo sprostowania danych nieścisłych lub nieprawdziwych. Mogło ono zostać ograniczone ze względu na toczące się postępowanie karne. Prawo do ochrony danych osobowych, w omówionym artykule 39, zostało ściśle powiązane z prawem do prywatności oraz swobodnego rozwoju osobowości. Brak odwołania do słowa „obywatel” świadczy o przyznaniu tego prawa wszystkim osobom znajdującym się na terytorium Polski. Należy również dodać, iż artykuł 27 projektu konstytucji nakazywał interpretację praw i wolności człowieka zgodnie z prawem międzynarodowym. Dawało to nadzieje na wykształcenie się polskich reguł przetwarzania informacji w oparciu o międzynarodowe standardy.

W projekcie obywatelskim zgłoszonym do Komisji Konstytucyjnej w dniu 8 września 1994 roku⁷, ochrona danych osobowych została ujęta w artykule 11. Zapewniano w nim każdemu prawo do ochrony życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia. Gwarantowano prawo dostępu do informacji zebranych o osobie przez urzędy i instytucje wraz z możliwością żądania sprostowania danych nieścisłych lub nieprawdziwych. Prawo to mogło ulec ograniczeniu w drodze ustawy ze względu na toczące się postępowanie karne lub ważny interes państwa. Ważnym było podkreślenie, iż ograniczenie tego prawa mogło być możliwe jedynie w przypadkach przewidzianych w ustawie. Projekt, w artykule 12, gwarantował również prawo do tajemnicy korespondencji i przekazywania informacji wskazując na możliwość ich ograniczania w formie ustawowej.

⁷ Druk ZN nr 7.

Do drugiej grupy projektów Konstytucji – skupiających się wyłącznie na prawie do prywatności należy zaliczyć projekty: Komisji Konstytucyjnej Senatu I kadencji⁸, Konfederacji Polski Niepodległej⁹, Unii Demokratycznej¹⁰.

3. Prace nad regulacją prawa do ochrony danych osobowych w Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego

Problematyka ochrony danych osobowych nie była przedmiotem większego zainteresowania Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego. Według Joanny Braciak wynikało to z chęci uzyskania kompromisu politycznego, co spowodowało zwrócenie większej uwagi na te propozycje normatywne, które budziły najwięcej kontrowersji¹¹. Ochrona danych osobowych pojawiła się trzykrotnie w pracach Podkomisji Praw i Obowiązków Obywateli w dniach 23 listopada, 2 i 8 grudnia 1994 roku oraz dwukrotnie w pracach Podkomisji Redakcyjnej Zagadnień, Ogólnych i Przepisów Wprowadzających Konstytucję w dniach 11 i 20 stycznia 1995 roku. Propozycja wykorzystania ukształtowanych międzynarodowych standardów przetwarzania danych pojawiała się wielokrotnie w wypowiedziach członków Podkomisji Praw i Obowiązków Obywateli Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego¹². Dlatego też należy jedynie odnotować dyskusję nad redakcyjnym ujęciem prawa do ochrony danych osobowych w Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego, która odbyła się w dniach 8–9 marca 1995 roku oraz 18 września 1996 roku, co zdaniem Ryszarda Chruściaka oznaczało zakończenie prac nad rozdziałem II Konstytucji RP¹³. Stało się tak dzięki szybko osiągniętemu porozumieniu.

⁸ Złożony do Komisji Konstytucyjnej 24 marca 1993 roku, Druk ZN nr 3. Jedynie w art. 24 projekt gwarantował sformułowane ogólnie prawo do prywatności, życia rodzinnego i tajemnicy korespondencji. Określono także możliwość ograniczenia tego prawa ze względu na bezpieczeństwo państwa, zapobieganie katastrofom, klęskom żywiołowym, ochronie zdrowia i moralności.

⁹ Wniesiony do Komisji Konstytucyjnej 30 kwietnia 1993 roku. Druk ZN nr 5. Normował wyłącznie prawo do poszanowania prywatności życia osobistego i rodzinnego oraz tajemnicy korespondencji (art. 21), uznając je za tzw. prawa kardynalne.

¹⁰ Przedłożony 9 maja 1994 roku. Druk ZN nr 6. Znajdujemy w nim również nieliczne odwołania do zagwarantowania poszanowania prywatności jednostki, jej życia osobistego i rodzinnego. Ograniczenie tych praw mogło nastąpić wyłącznie w przypadkach przewidzianych ustawą (art. 21).

¹¹ Zob. J. Braciak, *Prawo do prywatności*, Warszawa 2004, s. 153.

¹² Podkomisja Praw i Obowiązków Obywateli została powołana na mocy art. 4 Uchwały Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego z dnia 18 stycznia 1994 roku – Regulamin Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego (Monitor Polski Nr 8, poz. 62 oraz Nr 56, poz. 468). Do jej zadań, na podstawie pkt 6 Uchwały Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego z dnia 18 maja 1994 roku w sprawie zakresu pracy stałych podkomisji Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego, należały sprawy obywatelstwa polskiego, wolności, praw i obowiązków człowieka i obywatela, ich zakresu i gwarancji prawnych przysługujących jednostce, zakresu i procedur ich bezpośredniego stosowania, wolności i praw w warunkach nadzwyczajnych stanów w państwie.

¹³ R. Chruściak, *Przygotowanie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej...*, s. 99.

Na posiedzeniu Podkomisji Praw i Obowiązków Obywateli 23 listopada 1994 roku Leszek Wiśniewski – ekspert Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego – stwierdził, iż należy w Konstytucji określić granice zbierania danych o obywatelach, szczególnie przez instytucje państwowe i samorządowe. Zwrócił on także uwagę na konieczność zagwarantowania obywatelowi prawa dostępu do jego danych, żądania ich sprostowania oraz usunięcia danych zbędnych lub zebranych niezgodnie z prawem. Swoje stanowisko uzasadnił dużym zagrożeniem wykorzystywania danych osobowych w dobie komputeryzacji, możliwości rejestracji rozmów telefonicznych oraz pobierania informacji o obywatelach z ich kart kredytowych. Zwrócił uwagę na rosnącą rejestrację codziennego życia obywatela także przez urzędy wskazując na gromadzenie danych przez urzędy podatkowe, urzędy pracy¹⁴.

Pierwsza propozycja unormowania prawa do ochrony danych osobowych autorstwa L. Wiśniewskiego została przedstawiona na posiedzeniu Podkomisji Praw i Obowiązków Obywateli 2 grudnia 1994 roku. Przedstawił on dwie wersje stosownej regulacji. Pierwsza wersja zawierała następującą regulację:

- „1. Każdy ma prawo do ochrony swego życia prywatnego, rodzinnego, czci i mienia.
2. Obywatel ma prawo dostępu do informacji zebranych o jego osobie przez urzędy i instytucje oraz do żądania sprostowania danych nieprawdziwych lub niecisłych. Prawo to może ulec ograniczeniu w drodze ustawy ze względu na toczące się postępowanie karne lub ważny interes państwa.
3. Mieszkanie, tajemnica korespondencji i informacji przekazywanych wszelkimi środkami są nienaruszalne. Ograniczenie tych wolności ze względu na bezpieczeństwo państwa lub ściganie sprawców przestępstw określa ustawa. Naruszenie mieszkania może nastąpić w stanie wyższej konieczności – w celu zapobieżenia skutkom katastrof lub klęsk żywiołowych.”¹⁵

Druga propozycja różniła się od pierwszej jedynie formą zredagowania projektowanego przepisu Konstytucji RP w brzmieniu: „Nie wolno gromadzić innych informacji o obywatelach niż niezbędne w demokratycznym społeczeństwie ludzi wolnych. Zasady i tryb gromadzenia informacji określa ustawa. Ustawa określi, po jakim czasie zebrane informacje mogą być likwidowane oraz jakie informacje mogą być zbierane tylko za pisemną zgodą obywatela i podlegają zniszczeniu na każde jego żądanie. Zebranych informacji nie wolno wykorzystywać w innym celu niż zostały zebrane, nie wolno ich przekazywać lub sprzedawać. Każdy ma prawo dostępu do dotyczących go dokumentów urzędowych i kartotek, prawo do sprostowania oraz żąda-

¹⁴ Zob. „Komisja Konstytucyjna Zgromadzenia Narodowego. Biuletyn” 1995, t. 10, s. 95.

¹⁵ Ibidem, s. 166.

nia usunięcia informacji zbędnych lub zebranych w sposób sprzeczny z ustawą. Ograniczenie tych praw może określić ustawa”¹⁶. Obie zaproponowane wersje stały się podstawą dalszych prac w Podkomisji Praw i Obowiązków Obywateli.

Dyskusja rozpoczęta nad propozycjami złożonymi przez L. Wiśniewskiego została skierowana przez posłankę Barbarę Labudę zasiadającą w Podkomisji Praw i Obowiązków Obywateli w stronę rozumienia prywatności jako prawa do decydowania o swoim życiu. Posłanka B. Labuda rozumiała je jako wolność decyzji o urodzeniu dziecka, zawierania związku małżeńskiego proponując uzupełnienie propozycji zgłoszonych przez L. Wiśniewskiego. Stanowisko to nie zostało podzielone przez przedstawiciela Prezydenta RP Władysława Kuleszę, który uważał, że dwa warianty przedłożone przez L. Wiśniewskiego gwarantują ochronę szeroko rozumianej prywatności. Podkomisja jednogłośnie przyjęła propozycję L. Wiśniewskiego w nieco zmodyfikowanym dwuwariantowym brzmieniu. Wariant I: „Ust. 1. Każdy ma prawo do ochrony swojego życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia.” Wariant II „Ust. 1. Każdy ma prawo do ochrony swojego życia prywatnego, rodzinnego, czci, dobrego imienia oraz decydowania o swoim życiu osobistym. Ust. 2. Wolność i tajemnica komunikowania się są nienaruszalne. Ich ograniczenie może nastąpić z przyczyn i na warunkach określonych ustawą. Ust. 3. Mieszkanie każdego jest nietykalne. Przeszukanie może nastąpić jedynie w przypadkach i w sposób określony ustawą. Ust. 4. Zakres i sposób gromadzenia, przetwarzania i wykorzystywania danych o obywatelach oraz zasady dostępu do tych danych określa ustawa”¹⁷.

Na posiedzeniu Podkomisji Praw i Obowiązków Obywateli w dniu 8 grudnia 1994 roku posłanka Irena Lipowicz, nie mogąc uczestniczyć we wcześniejszych posiedzeniach, zaprezentowała własną koncepcję uregulowania prawa do ochrony danych osobowych. Była ona w porównaniu do przyjętego przez Podkomisję Praw i Obowiązków Obywateli projektu L. Wiśniewskiego bardziej rozbudowana i brzmiała:

„1. Nie wolno pozyskiwać, gromadzić, przetwarzać i udostępniać innych informacji o obywatelach innych niż niezbędne w demokratycznym państwie prawnym. Zasady i tryb pozyskiwania, gromadzenia, przetwarzania i udostępniania informacji określa ustawa. 2. Każdy ma prawo do zachowania w tajemnicy dotyczących go informacji osobowych. Pozyskiwanie, gromadzenie, przetwarzanie i udostępnianie takich danych przez organy państwowe następuje wyłącznie a) na podstawie ustawy, ze względu na zasługujący na ochronę interes publiczny, interes osoby, której dane dotyczą lub interes osób trzecich;

¹⁶ Ibidem, s. 167.

¹⁷ Ibidem, s. 168–169.

b) na podstawie pisemnej, wyraźnej i swobodnie udzielonej zgody osoby zainteresowanej w granicach tego upoważnienia. 2. Zakres i tryb pozyskiwania, gromadzenia, przetwarzania i wykorzystywania danych przez inne podmioty określa ustawa. 3. Każdy ma prawo do informacji o podstawie prawnej i zakresie gromadzonych o nim danych, o obowiązkowym albo dobrowolnym udzielaniu informacji osobowych oraz treści danych. Wyjątki ze względu na ważny interes publiczny lub osób trzecich określi ustawa. 4. Każdy ma prawo do zatarcia swoich danych osobowych, jeśli są one: pozyskiwane lub przechowane niezgodnie z prawem; niezgodnie ze stanem faktycznym lub prawnym. Numer ewidencyjny obywatela w powszechnym systemie ewidencji ludności określa wyłącznie płeć, datę urodzenia i numer porządkowy. Zabronione jest wykorzystywanie numeru ewidencyjnego do celów innych niż potrzeby ewidencji ludności oraz trwałe łączenie numeru ewidencyjnego z jakimkolwiek innym ciągiem cyfr lub znaków lub wykorzystywanie numeru ewidencyjnego jako elementu każdego innego numeru porządkowego. Zabronione jest nadawanie poszczególnym elementom numeru porządkowego każdego systemu ewidencyjnego ukrytych znaczeń, w szczególności takich, których ujawnienie mogłoby naruszać dobra osobiste obywatela.”¹⁸

Pojawienie się w propozycji I. Lipowicz kwestii uregulowania numeru PESEL, który zawiera w sobie częściowe dane o obywatelach było istotnym *novum*, dotąd niespotykanym w pracach Podkomisji. Wnioskodawczynie zwróciła uwagę, iż numer ewidencyjny nie zawierał wielu danych o obywatelach. Stwierdziła jednak, iż tego rodzaju numer niesie ze sobą możliwość kodowania wielu rodzajów informacji takich jak np. pochodzenie społeczne, wyznanie, poglądy polityczne, karalność. Według niej postępująca integracja administracji w systemach informatycznym może doprowadzić do stworzenia tzw. „konta informacyjnego” o obywatelu, co prowadzi do wielu zagrożeń. Autorka tej koncepcji podkreśliła jednoznacznie, iż jest to nie tylko postulat środowiska naukowego ale także przedstawicieli biznesu, informatyki i specjalistów od ochrony danych. Większość członków Podkomisji podzieliła zdanie I. Lipowicz. Członkowie Podkomisji uznali, że zaproponowana regulacja wychodzi naprzeciw obecnemu zapotrzebowaniu i uwzględnia skutki rozwoju ówczesnej techniki. Zwrócono jednocześnie uwagę¹⁹, iż zaproponowana formuła jest zbyt rozległa w swej treści i należy dążyć do jak najbardziej abstrakcyjnego ujęcia ochrony danych osobowych, odsyłając w znacznym stopniu do ustawy²⁰.

¹⁸ Zob. „Komisja Konstytucyjna Zgromadzenia Narodowego. Biuletyn” 1995, t. 11, s. 58.

¹⁹ Tak argumentowali: poseł Tadeusz Iwiński (Sojusz Lewicy Demokratycznej) oraz Stanisław Gebethner – przedstawiciel Rady Ministrów.

²⁰ Poseł T. Iwiński zarzucił postance I. Lipowicz, iż „zaproponowana formuła jest przegadana. Nie może być w konstytucji trzech przepisów poświęconych numerowi ewidencyjnemu. Konieczne będzie skompromowanie przedłożonych przepisów i odesłanie w większym zakresie do ustawy.” S. Gebethner podkreślił ponadto, iż „konieczne jest ujęcie ogólne i abstrakcyjne”, Zob. „Komisja

Konstytucyjna Zgromadzenia Narodowego. Biuletyn” 1995, t. 11, s. 59.

Przewodniczący Podkomisji poseł Jerzy Gwiżdż zaproponował, aby tak szeroko potraktowaną ochronę danych traktować bardziej jako ideę, która podlegać będzie dalszym pracom redakcyjnym. I. Lipowicz usprawiedliwiała rozbudowaną propozycję ochrony danych koniecznością jasnego określenia w nowej Konstytucji RP jakie informacje należy chronić. Położyła nacisk na konieczność zaakcentowania istnienia tzw. „danych wrażliwych”, którym należy się jasno sformułowana ochrona w Konstytucji. Zwróciła jednocześnie uwagę, iż jak dotąd Polska nie wprowadziła europejskich standardów ochrony danych, co spowodowało objęcie Rzeczypospolitej Polskiej zakazem eksportu danych z Unii Europejskiej. Jej zdaniem był to skutek braku konstytucyjnej regulacji²¹.

Według posłanki I. Lipowicz podstawą tworzenia przyszłego artykułu odnoszącego się do ochrony danych osobowych powinno stanowić uzyskanie zgody osoby zainteresowanej. W Konstytucji RP powinno być zagwarantowane także prawo jednostki do wglądu, sprostowywania i usuwania danych nieprawdziwych lub zebranych niezgodnie z prawem. Taka norma konstytucyjna zabezpieczyłaby społeczeństwo, które „nie jest przygotowane do tego typu sytuacji i stosunkowo chętnie udziela wielu informacji o sobie”²². Stanowisko I. Lipowicz poparł Władysław Kulesza (przedstawiciel Prezydenta RP) oraz L. Wiśniewski (autor pierwszej propozycji objęcia ochroną prawną danych osobowych). Władysław Kulesza uznał innowacyjną możliwość objęcia ochroną numeru ewidencyjnego za „zagadnienie kapitałnej wagi”²³. Członkowie podkomisji zauważyli również, iż obecnie każdy może założyć zbiór danych osobowych oraz „handlować” bankami informacji.

Przedstawiciel obywatelskiego projektu konstytucji – Michał Drozdek – popierając stanowisko I. Lipowicz zwrócił uwagę na konieczność zaakcentowania obywatelskiego prawa dostępu do zebranych danych. Miał on zwłaszcza na myśli przepisy ówczesnego obywatelskiego projektu Konstytucji, którego artykuł 164 zobowiązywał do udostępnienia zainteresowanym obywatelom archiwów Służby Bezpieczeństwa²⁴.

Przedstawiciel Rady Ministrów, prof. S. Gebethner, postawił pytanie co do szczegółowego charakteru unormowania ochrony danych osobowych w Konstytucji. Jego zdaniem kwestia ochrony danych jest przykładem dynamicznego rozwoju świata. I. Lipowicz odpowiadając na postawione pytanie zauważyła, iż przyjęcie generalnego

²¹ Ibidem, s. 58.

²² Ibidem.

²³ Ibidem, s. 60.

przepisu gwarantującego ochronę przetwarzania informacji nada mu rangę konstytucyjną. Szczegółowe rozwiązania powinny być umiejscowione w ustawie, która będzie mogła być stosunkowo łatwo zmieniana w zależności od potrzeby.

Ekspert Komisji, profesor Wiktor Osiatyński, po wysłuchaniu argumentacji I. Lipowicz, zauważył konieczność podziału materii prawa do ochrony informacji między konstytucję a ustawę. Jego zdaniem sprowadzenie ochrony danych osobowych na poziom zwykłej ustawy spowodowałoby jej brak i powstanie wielu zagrożeń, o których była mowa w dyskusji. Zgodził się w istocie z członkami Podkomisji Praw i Obowiązków Obywateli, iż zagadnienie, mimo iż trafnie ujęte przez I. Lipowicz, wymagało prac redakcyjno-technicznych. Zaproponował możliwość objęcia ochroną numeru PESEL w przepisie nowej Konstytucji RP o następującym brzmieniu: „Ustawa będzie chronić obywateli przed naruszeniem ich prywatności w numerach ewidencyjnych i systemach gromadzenia danych”²⁵. Zdaniem W. Osiatyńskiego sformułowanie zaproponowane przez I. Lipowicz zmuszałoby obywatela do określonych działań w celu zapewnienia ochrony danych gromadzonych w rejestrach publicznych. Jednocześnie zakładał on umieszczenie w przepisach przejściowych regulacji nakładającej na Sejm obowiązek uchwalenia odpowiedniej ustawy chroniącej numery identyfikacyjne w terminie 18 miesięcy.

W pracach Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego nad pierwszym projektem Konstytucji w ujęciu dwuwariantowym prawo do ochrony danych osobowych, na wniosek I. Lipowicz, zostało dołączone do artykułu 34 gwarantującego prawo do prywatności, jako realizację zobowiązań międzynarodowych Rzeczypospolitej. Doszło w ten sposób do powstania bardzo rozbudowanego artykułu, który w swojej treści obejmował prawo do prywatności (trzy warianty w punktach 1 – 3) i ochronę danych osobowych (punkty 4 – 12), do którego członkowie Podkomisji Redakcyjnej Zagadnień, Ogólnych i Przepisów Wprowadzających Konstytucję²⁶ na obradach w dniu 11 stycznia 1995 roku nie wnieśli uwag. Brzmiał on:

²⁴ Artykuł 164 projektu obywatelskiego Konstytucji RP stanowił, że „W terminie sześciu miesięcy od wejścia w życie Konstytucji Minister Spraw Wewnętrznych przekaze do Komisji Badania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu – Instytutowi Pamięci Narodowej archiwa organów bezpieczeństwa z lat 1944–1989 celem udostępnienia zainteresowanym. Tryb i zakres udostępnienia tych materiałów osobom, których one dotyczą oraz publicznym instytucjom i urzędom określi ustawa wydana w ciągu sześciu miesięcy od wejścia w życie Konstytucji”.

²⁵ „Komisja Konstytucyjna Zgromadzenia Narodowego. Biuletyn” 1995, t. 11, s. 61.

²⁶ Podkomisja Redakcyjna, Zagadnień Ogólnych i Przepisów Wprowadzających Konstytucję na mocy pkt 1 Uchwały Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego z dnia 18 maja 1994 roku w sprawie zakresu pracy stałych podkomisji Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego została powołana w celu opracowania projektu systematyki konstytucji, wstępu do konstytucji, ujednoczenia terminologii i nazewnictwa, redakcji projektu konstytucji w formie tekstu jednolitego, przepisów o zmianie konstytucji oraz przepisów wprowadzających konstytucję w życie.

„4. Nie wolno pozyskiwać, gromadzić, przetwarzać i udostępniać innych informacji o obywatelach niż niezbędne w demokratycznym państwie prawnym. Zasady i tryb pozyskiwania, gromadzenia, przetwarzania i udostępniania informacji określa ustawa. 5 Każdy ma prawo do zachowania w tajemnicy dotyczących go informacji osobowych. 6. Pozyskiwanie, gromadzenie, przetwarzanie i udostępnianie danych, o których mowa w ust. 2 przez organy państwowe następuje wyłącznie: a) na podstawie ustawy, ze względu na zasługujący na ochronę interes publiczny oraz interes osoby, której dane dotyczą lub interes osób trzecich; b) na podstawie pisemnej, wyraźnej i swobodnie udzielonej zgody osoby zainteresowanej w granicach tego upoważnienia. 7. Zakres i tryb pozyskiwania, gromadzenia, przetwarzania i wykorzystywania danych przez inne podmioty określa ustawa. 8 Każdy ma prawo do informacji o podstawie prawnej i zakresie gromadzonych o nim danych, o obowiązkowym lub dobrowolnym udzielaniu informacji osobowych oraz treści danych. Wyjątki ze względu na ważny interes publiczny lub osób trzecich określa ustawa. 9. Każdy ma prawo do zatarcia swoich danych osobowych, jeżeli są one: 1) pozyskiwane lub przechowywane niezgodnie z prawem, 2) niezgodnie ze stanem faktycznym lub prawnym. 10. Numer ewidencyjny obywatela w powszechnym systemie ewidencji ludności określa wyłącznie płeć, datę urodzenia i numer porządkowy. 11. Zabronione jest wykorzystywanie numeru ewidencyjnego do celów innych niż potrzeby ewidencji ludności oraz trwałe łączenie numeru ewidencyjnego z jakimkolwiek ciągiem liczb lub znaków, lub wykorzystywanie numeru ewidencyjnego jako elementu każdego innego numeru porządkowego. 12. Zabronione jest nadawanie poszczególnym elementom numeru porządkowego każdego systemu ewidencyjnego ukrytych znaczeń, w szczególności takich, których ujawnienie mogłoby naruszać dobra osobiste obywatela”²⁷.

Następnie na wniosek S. Gebethnera i L. Wiśniewskiego doszło, na posiedzeniu Podkomisji Redakcyjnej, Zagadnień Ogólnych i Przepisów Wprowadzających Konstytucję w dniu 20 stycznia 1995 roku, do przeniesienia regulacji dotyczącej prawa do ochrony danych osobowych do odrębnego artykułu. Wspomnieni S. Gebethner i L. Wiśniewski proponując korektę artykułu 34 zarzucali mu zbyt rozbudowaną treść o charakterze bardziej administracyjnym niż konstytucyjnym. Na skutek ich wniosku prawo do ochrony danych osobowych zawarto w nowym artykule 35 w brzmieniu:

„1. Każdy ma prawo do zachowania w tajemnicy informacji dotyczących jego osoby. Wyjątki od tej zasady w stosunku do osób kandydujących lub sprawujących funkcje publiczne określa ustawa. 2. Nie wolno pozyskiwać, gromadzić, przetwarzać i udostępniać informacji o obywatelach innych niż niezbędne w ustroju demokratycznego państwa prawa. 3. Pozyskiwanie, gromadzenie, przetwarzanie i udostępnianie informacji, o których mowa w ust. 1, przez organy państwowe następuje wyłącznie na podstawie ustawy lub na podstawie pisemnie wyrażonej i swobodnie udzielonej zgody osoby zainteresowanej i w granicach tego upoważnienia. 4. Każdy ma prawo dostępu do zgromadzonych przez organy państwowe informacji dotyczących jego osoby oraz do wskazania mu podstawy prawnej dla gromadzenia tych informacji. Informacje pozyskiwane lub

²⁷ „Komisja Konstytucyjna Zgromadzenia Narodowego. Biuletyn” 1995, t. 11, s. 214–215.

przechowywane niezgodnie z prawem bądź zawierające dane niezgodne ze stanem faktycznym lub prawnym ulegają zatarciu. 5. Numer ewidencyjny obywatela, nadawany zgodnie z ustawą o powszechnym systemie ewidencji ludności, może określać wyłącznie płeć, datę urodzenia i numer porządkowy. Zabronione jest nadawanie poszczególnym elementom numeru porządkowego znaczeń ukrytych, dotyczących informacji, których ujawnienie mogłoby naruszać dobra osobiste obywatela”²⁸.

Tak opracowany artykuł 35 projektu Konstytucji RP stał się przedmiotem prac na posiedzeniu Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego w dniach 8–9 marca 1995 roku. Jedynym problemem wynikłym podczas dyskusji było zauważone przez posła Unii Wolności Jana Rokitę zagadnienie dostępu do danych osób ze świata przestępczego. Poseł J. Rokita pytał „czy oznacza to, że także bieżące archiwa operacyjne policji w sprawach gangów, zorganizowanej przestępczości mają być otwarte natychmiast dla przestępców? Czy zgodnie z tym artykułem przestępcy mają również prawo do poznania tych wszystkich informacji?”²⁹. W wynikłej dyskusji za uproszczeniem treści artykułu 35 opowiedzieli się senator Piotr Andrzejewski z NSZZ Solidarność, ekspert Komisji Konstytucyjnej W. Osiatyński, posłowie J. Rokita i Jerzy Zdrada z Unii Wolności. Natomiast przedstawiciel Prezydenta RP – Andrzej Rzepiński, Piotr Winczorek – ekspert Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego oraz poseł Jerzy Ciemieniecki z Unii Wolności zwrócili uwagę, iż w Konstytucji RP artykuły chroniące dane osobowe oraz zapewniające prawo do pozyskiwania informacji o działalności władzy publicznej powinny być w tekście umiejscowione jak najbliżej siebie³⁰.

W wyniku przeprowadzonego w dniu 9 marca 1995 roku głosowania w Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego doszło do redakcyjnego ograniczenia treści artykułu, który otrzymał brzmienie:

„1. Każdy ma prawo do zachowania w tajemnicy informacji dotyczących jego osoby. Nie wolno pozyskiwać i gromadzić innych informacji o obywatelach niż niezbędne w demokratycznym państwie prawnym. Zasady i tryb gromadzenia informacji określa ustawa. 2. Każdy ma prawo dostępu do dotyczących go dokumentów urzędowych i kartotek, prawo do sprostowania oraz żądania usunięcia informacji zbędnych lub zebranych w sposób sprzeczny z ustawą. Ograniczenie tych praw może określić ustawa”³¹.

W trakcie prac nad konstytucjonalizacją prawa do ochrony danych osobowych w Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego w dniu 18 września 1996 roku pojawiło się pytanie, o to czy ograniczenie przetwarzania danych dotyczyć ma wyłącznie

²⁸ Ibidem, s. 378.

²⁹ „Komisja Konstytucyjna Zgromadzenia Narodowego. Biuletyn” 1995, t. 15, s. 83.

³⁰ Ibidem, s. 86–87.

³¹ Ibidem, s. 100.

władz publicznych. W odpowiedzi na pytanie, postawione przez posła Unii Wolności Tadeusza Mazowieckiego, poseł Sojuszu Lewicy Demokratycznej Marek Borowski stwierdził, iż w przypadku sektora prywatnego decyzja należałaby do niezawisłego sądu. Odpowiedzi na powstały problem udzielił ekspert Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego profesor Marian Grzybowski stwierdzając, iż przepis dotyczący ochrony danych osobowych powinien być odległy od określenia władzy publicznej, dając jak największe pole do interpretacji, czy dotyczy on potencjalnie władzy publicznej jak i sektora prywatnego³².

Ostatecznie w przygotowanym projekcie regulacja dotycząca ochrony danych osobowych zawarta została w brzmieniu:

„1. Nikt nie może być obowiązany inaczej niż na podstawie ustawy do ujawniania informacji dotyczących jego osoby. 2. Władze publiczne nie mogą pozyskiwać, gromadzić i udostępniać innych informacji o obywatelach niż niezbędne w demokratycznym państwie prawnym. 3. Każdy ma prawo dostępu do dotyczących go urzędowych dokumentów i zbiorów danych. Ograniczenie tego prawa może określić ustawa. 4. Każdy ma prawo do żądania sprostowania oraz usunięcia informacji nieprawdziwych, niepełnych lub zebranych w sposób sprzeczny z ustawą. 5. Zasady i tryb gromadzenia oraz udostępniania informacji określa ustawa”³³.

4. Uwagi końcowe

Pojawienie się dyskusji nad prawem ochrony danych osobowych na forum Zgromadzenia Narodowego było w kontekście całości prac nad nową Konstytucją RP zagadnieniem marginalnym, ale – jak się współcześnie okazuje – nad wyraz istotnym. Należy dlatego docenić wkład osób zaangażowanych ówczesnie w przygotowanie finalnego tekstu ustawy zasadniczej, gdyż bez ich udziału stan ochrony prywatności obywateli mógłby pozostawać na innym (być może niższym) poziomie.

Nawiązując do prac nad prawem do ochrony danych osobowych w Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego należy zauważyć, iż większość zgłoszonych projektów Konstytucji proponowało wyodrębnienie prawa do ochrony danych osobowych w formie osobnego przepisu. Śledząc przebieg prac w Podkomisji Praw i Obowiązków Obywateli daje się zauważyć zgodność jej członków, co do konieczności podniesienia tego prawa do rangi normy konstytucyjnej. Znaczący wpływ miało tutaj zaangażowanie I. Lipowicz oraz L. Wiśniewskiego – eksperta Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego, profesora Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk. Spośród projektów przedłożonych Komisji Konstytucyjnej wybrano te propozycje, które

³² „Komisja Konstytucyjna Zgromadzenia Narodowego. Biuletyn” 1996, t. 39, s. 58.

³³ Ibidem, s. 58.

bezpośrednio odnosiły się do ochrony przetwarzania informacji a także nawiązywały do wypracowanych już międzynarodowych standardów.

I. Lipowicz opowiadała się za szerokim ujęciem prawa do ochrony danych osobowych w Konstytucji, chcąc zamieścić w jednym artykule wszystkie jego aspekty. Pozostali członkowie Podkomisji Praw i Obowiązków Obywateli opowiadali się za bardziej ogólnymi sformułowaniami, odsyłając w szczegółowych regulacjach do mającej powstać specjalistycznej ustawy, który to postulat wydaje się obecnie koncepcją słuszną, wzorowaną na rozwiązaniach funkcjonujących w Europie Zachodniej.

Członkowie Podkomisji Praw i Obowiązków Obywateli byli zgodni co do treści, jaką powinien zawierać przyszły artykuł Konstytucji RP gwarantujący ochronę przetwarzania informacji. Przyjęcie założenia, iż wypracowane międzynarodowe standardy tworzą wzorzec, na którym powinny się opierać merytoryczne prace spowodowało krótką i szybką pracę, nie powodując sporów w Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego, co do zasadności umieszczenia ochrony danych w przygotowywanej Konstytucji RP. Należy także pamiętać o istniejącym już dorobku orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego oraz Sądu Najwyższego w tym zakresie.

Warta podkreślenia jest także innowacyjna propozycja objęcia ochroną numeru PESEL. Koncepcja ta ukazuje szerokie oraz perspektywiczne spojrzenie członków Podkomisji Praw i Obowiązków Obywateli na ówczesnie rozwijający się postęp informatyczny i idące wraz z nim zagrożenia dla obywateli. Wyodrębnienie prawa do ochrony danych osobowych od prawa do prywatności w odrębną normę konstytucyjną dało zadość spełnieniu zobowiązaniom międzynarodowym Polski, na co zwracała w dyskusji uwagę I. Lipowicz.

Postawione przez W. Osiatyńskiego – eksperta Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego, pytanie co do kręgu podmiotów zobowiązanych normą konstytucyjną wciąż jest aktualne. Jest to jedyne zagadnienie dzielące byłych członków Podkomisji. Według I. Lipowicz „(...) nie ma w ust. 1 art. 51 podziału na sektor publiczny i prywatny. Oznacza to, że również żądanie sprostowania informacji ze strony elektrowni czy telekomunikacji jako monopolisty wymaga – jeżeli ma się stać obowiązkiem informacyjnym – podstawy ustawowej. Udzielenie informacji o sobie może być częścią umowy, musi jednak pozostawać w jej granicach i dawać swobodę wyboru (...)”³⁴. W. Osiatyński, obowiązek stwierdzenia, czy dany podmiot był zobowiązany do zagwarantowania właściwej wynikającej z Konstytucji staranności przetwarzania danych, proponował zaś pozostawić decyzji sądu.

³⁴ I. Lipowicz, *Konstytucyjne prawo do informacji a wolność informacji*, [w:] *Wolność informacji i jej granice*, red. G. Szpor, Katowice 1997, s. 14.

Podsumowując prace nad prawem do ochrony danych osobowych w Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego należy sformułować następujące wnioski, które miały wpływ na obecną treść artykułu 51 Konstytucji. Po pierwsze prawo do ochrony danych osobowych było zagadnieniem marginalnym w kontekście prac nad całością przepisów Konstytucji RP. Po drugie w pracach Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego postulowano konieczność konstytucjonalizacji prawa do ochrony danych osobowych i wyodrębnienie (oderwanie) go od prawa do prywatności nawiązując do istniejących już międzynarodowych standardów. Po trzecie jedynym zagadnieniem budzącym kontrowersje w pracach Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego był spór o głębokość konstytucyjnej regulacji – podział materii między Konstytucję a ustawę.

Dr Konrad Buczma: dr n. prawnych, wykładowca w Katedrze Ekonomii i Agrobiznesu Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie. E-mail: konradbuczma@gazeta.pl.

Dr Sławomir Chomonicik: dr n. prawnych, adiunkt w Instytucie Prawa i Administracji Wydziału Bezpieczeństwa Narodowego Akademii Sztuki Wojennej w Warszawie; radca prawny. E-mail: s.chomonicik@aon.edu.pl.

Druki Zgromadzenia Narodowego: nr 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.

„Komisja Konstytucyjna Zgromadzenia Narodowego. Biuletyn” 1995, t. 10; t. 11; t. 15; 1996, t. 39.

Braciak J., *Prawo do prywatności*, Warszawa 2004.

Chruściak R., *Projekty Konstytucji 1993–1997*, cz. 1 i 2, Warszawa 1997.

Chruściak R., *Przygotowanie i uchwalenie konstytucji RP. Wybór przepisów prawnych*, Warszawa 1996.

Chruściak R., *Przygotowanie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – przebieg prac parlamentarnych*, Warszawa 1997.

Drozd A., *Pojęcie danych osobowych – uwagi wstępne*, [w:] *Ochrona danych osobowych w Polsce z perspektywy dziesięciolecia*, red. P. Fajgielski, Lublin 2008.

Lipowicz I., *Konstytucyjne prawo do informacji a wolność informacji*, [w:] *Wolność informacji i jej granice*, red. G. Szpor, Katowice 1997.

Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1992 r. o trybie przygotowania i uchwalenia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. Nr 67, poz. 336.

Ustawa konstytucyjna z dnia 22 kwietnia 1994 r. o zmianie ustawy konstytucyjnej o trybie przygotowania i uchwalenia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 1994 r., Nr 61, poz. 251.

Uchwała Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego z dnia 18 stycznia 1994 r. – Regulamin Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego, Monitor Polski Nr 8, poz. 62.

Uchwała Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego z dnia 11 października 1994 r. zmieniająca uchwałę - Regulamin Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego, Monitor Polski Nr 56, poz. 468.

arkuszy wydawniczych 1
